

Summary
Alina Voloschuk

The Fundamental Principles of Zoltan Bakonii's Artistic and Educational Activities

The article is based on a synthesis analyzes of the conceptual principles that guided in the education of youth by means of the fine art artist and educator Zoltan Bakonii. Consideration of conceptual foundations showed deep mastering and comprehension of Zoltan Bakonii's pedagogical inheritance of prominent thinkers in history of pedagogics. Quite a bit ideas, thoughts, positions were conscious acceptance of the advanced views of domestic teachers. It is traced how conceptual principles, being traditional, at the same time, acquired creative development and innovative realization in Zoltan Bakonii's activity. Attention is accented on the fact that, approved by the time, positively perceived by other teachers ideas, the principles of Zoltan Bakonii, have been considered relevant to modern domestic out-of-school artistic education.

Key words: *pedagogical principles, artistic-pedagogical system, studio of fine art, out-of-school artistic education, education of young people, children's creativity.*

Дата надходження статті: «26» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «15» квітня 2015 р.

УДК 378.09.033+371.134:78(045)

ЛЮДМИЛА ВРОДА,
здобувач
(м.Хмельницький)

**Вплив етновиховного середовища навчального закладу
на підготовку майбутнього вчителя музики**

У статті розглядаються окремі аспекти створення етновиховного середовища навчального закладу в процесі підготовки майбутнього вчителя музики. Освітньо-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу розглядається як природне та створене соціокультурне оточення особистості, цілі та мета якого полягають у формуванні національно свідомого патріота своєї батьківщини, здатного виховувати у своїх учнів найкращі людські риси. Обґрунтовано можливості етновиховного середовища навчальних закладів широко використовувати потенціал етнопедагогіки не лише в обов'язкових навчальних програмах, але й позаурочних заходах, спецкурсах. Акцентується увага на вивченні народознавчих та професійно спрямованих предметів і включення студентів у створене етносередовище через педагогічну та художньо-творчу діяльність.

Ключові слова: *етновиховання, етновиховне середовище навчального закладу, особистість майбутнього вчителя музики, український музичний фольклор.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Зростаючий інтерес суспільства до полікультурних та етнічних процесів обґрунтовується соціально-економічною потребою у підготовці сучасної молоді до майбутнього достойного, безпечного та толерантного життя у реальному полікультурному світі. За таких умов особливої актуальності набувають питання національно-патріотичного виховання майбутнього вчителя. Тому етнопедагогічну проблематику у сучасній вищій школі відносимо до важливих наукових досліджень.

Важливо звернути увагу на проблему підготовки саме вчителя музики, який у своїй подальшій педагогічній діяльності буде втілювати етноідентифікаційний потенціал у практиці роботи шкіл України через предмети і позакласні заходи, наповнені рідною мовою, фольклорними творами, народною та авторською літературою з увиразненою етнопроблематикою.

Рівень підготовки майбутнього вчителя музики до створення етновиховного середовища у навчальному закладі характеризує ступінь підготовленості до музично-освітньої роботи в школі і виступає передумовою ефективності його педагогічної діяльності, спрямованої на формування національної свідомості, патріотичної гідності школярів. Саме на цих аспектах наголошувалося у Концепції загальної середньої освіти: «домінантою виховного процесу має стати виховання в учнів патріотизму з новим змістовим наповненням» [6, с.108–128].

Вивчення та аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що серед можливих засобів, які сприяють ефективному вихованню гармонійної, духовно багаті особистості, більшість мислителів і педагогів, як теоретиків так і практиків, виділяють звернення до етновиховної практики народу.

Аналіз досліджень і публікацій... Теоретичне обґрунтування важливості створення етновиховного середовища навчальних закладів висвітлено у працях вітчизняних вчених у галузі

етнотрансформаційних процесів (Г.Балл, Т.Зайковська, І.Зязюн та ін.); означення цінностей культури етносу (В.Скуратівський, М.Стельмахович, Є.Сявавко); українознавчих концепцій моделювання соціокультурного простору, який віддзеркалює багатство духовної і традиційно-побутової культури нації (П.Кононенко, Г.Лозко, С.Русова, В.Сухомлинський та ін.).

Пріоритет вивчення і розуміння народної творчості як комплексу матеріальної та духовної культури, відображення світоглядної системи етносу належав українській народознавчій школі Г.Ващенко, В.Гнатюка, С.Грици, М.Грушевського, Ф. Колесси, І.Франка та ін.

Проблему професійної підготовки майбутніх вчителів як суб'єктів культурно-освітньої діяльності висвітлювали І.Зязюн, М.Каган, О.Кудін; виховання на засадах загальнолюдських і національних цінностей аналізували Ш.Амонашвілі, Г.Костюк, В.Сухомлинський та ін.

Окремі питання підготовки майбутнього вчителя музики до створення етновиховного середовища засобами українського музичного фольклору висвітлено в дисертаційних дослідженнях Р.Берези, Р.Осипець, Г.Яківчук; аспекти формування національної свідомості як складової професійної готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності та до діяльності у шкільних фольклорних колективах вивчали Р.Дзвінка, Н.Кравцова, С.Чабан та ін.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення впливу етновиховного середовища на професійну підготовку майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу... Національне мистецтво, зокрема український музичний фольклор, володіє могутнім духовно-творчим потенціалом традиційної культури, яка є головним чинником морально-етичного самооздоровлення, відродження національної самосвідомості, духовності молоді. У ньому найяскравіше відображено і найкраще збережено традиційний виховний ідеал нашого народу, втілено його у високохудожній образній формі, доступній для сприйняття і розуміння навіть спеціально не підготовленими слухачами і глядачами [7, с.55].

Етновиховна діяльність необхідна для забезпечення політичної стабільності через взаємопорозуміння між представниками різних етносів, підтримку зі сторони державних структур, їх прав, інтелектуально-професійного росту, соціального статусу особистості. Важливим аспектом етновиховної роботи є засвоєння наставниками і їх підопіченими ряду понять, які сприяють кращому розумінню етновзаємин і в цілому етнополітики у державі.

У сучасній етнологічній науці не існує єдиного розуміння поняття етносу, його сутності, природи та складу. У науковій літературі знаходимо багато споріднених визначень із словом «етнос»: етнос – стійке об'єднання людей, що історично склалося на певній території на ґрунті спільного походження, характеризується єдиними мовою, культурою, побутом, психологією і самосвідомістю, вживається у значенні «народ»; етнологія – від грецьких слів *ethnos* – народ і *logos* – вчення, наука (вчення про народ); етнографія – від грецьких слів (народ, пишу) – наука про культуру, побут, звичаї того чи іншого народу; етнопедagogіка – система традиційних форм навчання і виховання дітей, притаманна даному народу тощо. У слов'янських мовах для означення етнології (етнографії) використовувалися терміни «народознавство» (українській), «народоведення» (російській), «narodopis» (словацькій, словенській), «ludoznawstwo» (польській) [4, с.9].

У розумінні Л.Гумільова етнос – це той чи інший колектив людей, що протиставляє себе іншим аналогічним колективам, має свою особливу внутрішню структуру й оригінальний стереотип поведінки. Він вважав, що етнічний стереотип поведінки не є спадкоємним, а засвоюється дитиною у процесі культурної соціалізації, є стійким і практично незмінним впродовж усього життя людини [3, с.271–291].

Усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, уявлення про своє походження, знання своєї історії та культури, традицій, звичаїв та інших ознак самобутності народу є важливою складовою етнічної культури як вихідної засади національної культури, де етнічна культура – це успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, що визначає стиль життя, виконує етноідентифікуючу роль, дає змогу виділити і протиставити себе іншим етносам; а національна культура – система етнокультурних і соціальних цінностей, символів, інтересів, сподівань, співзвучних сучасним національним інтересам і настроям етносів [4, с.606].

«Етно» розглядається як універсальна форма і зміст досвіду, що забезпечує адекватність його сприйняття завдяки емоційно-чуттєвому реагуванню й самоідентифікуванню кожного вихованця на підґрунті базового загальнолюдського [9, с.15].

Загальновідомо, що виховні етнотрадиції українців впливають на їх життєдіяльність і життєтворчість. Виховання молоді з урахуванням цього аспекту включає донесення до наступних поколінь багатоговікового досвіду попередників. Основу етновиховних традицій українців складають їх переконання у необхідності трансформації у наступні покоління лагідності вдачі, щирості, дотепності, жартівливості, працьовитості, правдолюбства, витривалості і терпеливості.

Від моменту народження людина знаходиться в певних соціально-економічних, соціально-психологічних, соціокультурних умовах, які впливають на всі сфери життя. Традиції і звичаї є основою етнокультурної складової соціально-психологічного виховання особистості, вони сприяють формуванню побутових картин світу, етнічних стереотипів, художніх образів, забарвлених національною специфікою народного досвіду і знань та створюють підґрунтя для народної мудрості, яка отримала своє вираження в міфології і фольклорі.

Ученими й практиками визнано, що людина як особистість розвивається лише в умовах активної взаємодії з оточуючим світом – природним і соціокультурним середовищем.

Як зазначає О.Савченко, середовище – це сукупність природних і соціальних умов і впливів, що оточують людину, це той життєвий простір, який активно чи пасивно діє на свідомість і почуття людини. Соціальне середовище залежить від багатьох чинників: від типу соціально-економічних формацій, від класової та національної приналежності, від внутрішніх відмінностей певних прошарків населення, професійних і побутових особливостей. Основу середовища створює сама особистість, оскільки розвиток кожного відбувається відповідно до індивідуальних особливостей і певних чинників, які впливають на її виховання. Серед них: суспільство, держава; етнокультурні умови й тип поселення, в яких живе й розвивається людина; сім'я, школа, різноманітні організації (позашкільні, релігійні тощо), засоби медіа культури та ін. [8, с.74].

Важливе місце у розвитку особистості посідає освітньо-виховне середовище, в якому виховується особистість від дитячого садка до вищого навчального закладу, тобто система навчальних закладів. Середовище загальноосвітнього навчального закладу – це природне та створене соціокультурне оточення особистості [5, с.28]. Воно є визначальним щодо її включення у різні види діяльності, а також набуття нею культурного досвіду свого народу, на основі чого виховується комплекс цінностей, зокрема етичних, моральних, естетичних тощо. З огляду на ці позиції створення у вищих педагогічних навчальних закладах етновиховного середовища для формування майбутнього вчителя музики є актуальним і необхідним.

У широкому сенсі етновиховний простір розуміємо як структуру із кількох взаємозалежних рівнів: глобальний – загальносвітові тенденції розвитку культури, економіки, політики, освіти, глобально-інформаційних мереж тощо; регіональний – освітня політика, культура, система освіти, життєдіяльність згідно соціальних і національних норм, звичаїв, традицій, засобів масової комунікації; локальний – освітня установа (її мікрокультура, мікроклімат), найближче оточення, сім'я [9, с.62].

У вузькому сенсі етновиховний простір – це безпосереднє оточення індивіда. Зв'язок з ним може найвизначальнішою мірою впливати на становлення і розвиток людини [1, с.501].

Узагальнюючи погляди дослідників можна стверджувати, що етносередовище – це середовище певного народу, людей, яких об'єднує спільна територія, мова, історія, культура, психологія, світогляд, побут, традиції, звичаї тощо.

Для нашого дослідження актуальним є аналіз регіонального та локального рівнів етновиховного середовища, оскільки саме на них можливе застосування засобів педагогічного впливу певного навчального закладу, найближчого оточення та сім'ї. З огляду на те, що сучасна родина на неналежному рівні виконує функцію передачі народних традицій, то ця функція передається державним навчальним закладам. Виховання особистості значною мірою залежить від створеної системи виховної роботи у навчальних закладах, від системи виховних впливів, що безпосередньо діють на неї. Саме тому є сенс говорити про розвиваюче виховне середовище, що визначається як «спеціально сконструйоване або ретельно вирощене для вирішення певних завдань розвитку людини, система стосунків, насичена важливими для формування цієї людини цінностями, сенсами й можливостями» [1, с.121].

Отже, етносередовище певного народу залежить від територіального розташування етносу, рівня його соціально-економічного та культурного розвитку, характеру діяльності й традицій, контактів з іншими етносами, від співвідношення фольклорної та літературної творчості. Середовище творців фольклору є визначальним у пізнанні їх етногенезу.

Дослідники стародавньої культури вказують на те, що народні традиції – це духовна система віковичного життя українського народу з усталеними звичаями і традиціями, ритуальними діями, з величальними піснями і поетичними висловлюваннями, художніми образами, музикою, танцями, святковим вбранням, із хлібом і сіллю, радістю і щедрістю. Тому залучення студентів до різноманітної музично-фольклорної діяльності сприятиме їх «зануренню» у фольклорні традиції і обряди допомагатиме у пізнанні фольклору у власній практиці, і таким чином – «вбирати» в себе досвід попередніх поколінь, що забезпечує продовження культурних традицій і створює певне етновиховне середовище.

Етновиховне середовище навчальних закладів України дає можливість широко використовувати потенціал етнопедагогіки не лише в обов'язкових навчальних програмах, але й

позаурочних заходах і спецкурсах. Його основою є позитивне сприйняття учнями історичного минулого, розкриття глибинної сутності суспільного буття шляхом пізнання національних цінностей, відродження кращих народних традицій.

Актуальними і важливими кроками у вирішенні зазначених проблем є створення етновиховного середовища в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії (ХГПА), спрямованого на досягнення не лише професійної підготовки майбутнього вчителя, але й виховання духовної, національно та патріотично орієнтованій особистості.

Освітнє етновиховне середовище включає в себе навчальний (народознавчі, етнопедагогічні, естетичні дисципліни, різноманітні педагогічні та фольклорно-дослідницькі практики) та позанавчальний процес (це художньо-творчі колективи, просвітницько-концертна діяльність тощо).

До основних форм освітньо-виховного середовища ми відносимо такі:

- різноманітні художньо-творчі колективи (ансамбль сопілкарів, бандуристів, фольклорний ансамбль, театр музики і пісні);
- музичні лекторії;
- студентські творчі лабораторії;
- клуби за інтересами;
- фольклорно-пошукові експедиції тощо.

Варто зазначити, що у ХГПА давно існують кілька художньо-творчих колективів, які є основою створення етносередовища. Із кожним навчальним роком, із зміною студентського колективу це середовище трансформується, розширюється чи звужується. Але воно стабільно складається з фольклорного гурту «Троїсті музики», клубу «Фольклор – спосіб життя», ансамблю бандуристів, літніх педагогічних та фольклорних практик, творчих звітів, заходів на рівні факультету та академії.

Вивчення таких дисциплін як «Народознавство», «Історія України», «Українська мова та література», «Український музичний фольклор», «Українська та зарубіжна культура», «Етика та естетика» та ін. дає ґрунтовну базу для організації та проведення різноманітних заходів етновиховного спрямування. Адже теорія, не підкріплена практикою, не може ефективно впливати на виховання особистості. Тому в ХГПА вже традиційно впродовж десятка років проводяться такі етновиховні заходи: «Подільські веснянки», «Андріївські вечорниці», «Щедрівки», звіти з фольклорної дослідницької та літньої педагогічної практик, різноманітні конкурси з фольклорної або народознавчої тематики тощо.

Усі представлені форми впливають на виховання творчих якостей студентів майбутніх вчителів музики в процесі навчальної і позанавчальної діяльності. Робота колективів взаємопов'язана між собою метою – створення етновиховного середовища, спрямованого на підготовку та виховання творчої особистості майбутнього вчителя музики. Важливо те, що вплив середовища на особистість є не одностороннім, а взаємним, оскільки кожний студент може впливати на середовище навчального закладу і відчувати його вплив. У цьому полягають великі резерви щодо зміни як самого виховного простору, так і особистості студента. Взаємодіючи з ним у різних формах, майбутній учитель музики має безпосереднє зіткнення з великою кількістю творчих ситуацій і учнями, вчиться вирішувати їх для того, щоб надалі переносити свій досвід поза межі середовища вищого педагогічного навчального закладу і створювати етновиховний простір у тих навчальних закладах, де він буде працювати.

Висновки... Отже, у навчально-виховному процесі при реалізації різноманітних творчих і художньо-естетичних форм роботи у вищому педагогічному навчальному закладі студент як суб'єкт педагогічної інновації постійно занурюватиметься у різноманітні види музично-фольклорної діяльності, що стимулюватиме його до знайомства з українським етносом, його культурою, сприятиме формуванню відчуття себе його частиною.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту : Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2005. – 804 с.
2. Бітянова М. Дитина у школі: технології розвитку / М. Бітянова. – К. : Главник, 2007. – 121 с. – (Серія «Психологічний інструментарій»).
3. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев // Бобахо В. А., Левкова С. И. Программа базового курса, хрестоматия, словарь терминов. – М. : Фиар-Пресс, 2000. – С. 271–291.
4. Етнологія : навч. посіб. – Львів : Світоч, 2004. – 624 с.
5. Іванюк Г. Специфічні чинники впливу на розвиток особистості учня в освітньому середовищі сільської школи / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 28–30.
6. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4-х ч. – Харків : Основа, 2004. – Ч. 1. – С. 108–128.

7. Отич О. Українське народне мистецтво у формуванні ідеалу особистості майбутнього педагога / О. Отич // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 5. – С. 55.
8. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вчит. і методистів почат. навчання / О. Я. Савченко. – [2-ге вид., доповн., переробл.]. – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.
9. Сучасна школа України: етнопедагогічна проєкція теорії й практики : [моногр.] / за ред. проф. Н. Лисенко. – К. : Слово, 2013. – 336 с.

References:

1. Andrushchenko V. P. *Rozdumy pro osvitu : Statti, narysy, intervii*, Kyiv, Znannia Ukrainy, 2005, 804 p.
2. Bitianova M. *Dytyna u shkoli : tekhnolohii rozvytku*, Kyiv, Hlavnuk, 2007, 121 p.
3. Gumilyov L. N. *E'tnogenez i biosfera Zemli, Bobakho V. A., Levkova S. Y. Programma bazovogo kursa, xrestomatiya, slovar' terminov*, Moscow, Fiar-Press, 2000, pp. 271–291.
4. *E'tnolohiia : navch. posib.*, Lviv, Svitoch, 2004, 624 p.
5. Ivaniuk H. *Spetsyficni chynnyky vplyvu na rozvytok osobystosti uchnia v osvitnomu seredovysheci silskoi shkoly, Ridna shkola*, 2006, № 5, pp. 28–30.
6. *Kontseptsiiia zahalnoi serednoi osvity (12-richna shkola)*, Normatyvno-pravove zabezpechennia osvity, Kharkiv, Osnova, 2004, Part 1, pp. 108–128.
7. Otych O. *Ukrainske narodne mystetstvo u formuvanni idealu osobystosti maibutnoho pedahoha, Pedahohika i psykholohiia profesynoi osvity*, 2005, № 5, p. 55.
8. Savchenko O. Ya. *Vykhovnyi potentsial pochatkovoї osvity : posib. dlia vchyt. i metodystiv pochat. Navchannia*, Kyiv, Bohdanova A. M., 2009, 226 p.
9. *Suchasna shkola Ukrayiny: etnopedahohichna proektsiya teoriyi u praktyky: monohrafiya, za red. prof. N. Lysenko*, Kyiv, Slovo, 2013, 336 p.

Summary

Liudmyla Vroda

Influence of Ethnoeducational Space of Educational Establishment to the Training of the Future Music Teacher

This article addresses some aspects of creation of ethnic educational environment of the educational establishment in the process of preparation of the future teachers of music. Educative environment of general educational institution is studied as natural and socio-cultural environment of the personality, the goals and purpose of which are in forming of national conscious patriot of the motherland, able to teach the students best human features. The opportunities of ethnic educational environment of educational establishments to exploit widely the potential of ethno pedagogy not only in compulsory educational programs, but also in extracurricular activities, special courses have been grounded. The attention is accentuated on the study of ethnology and professionally directed subjects and inclusion of students into the created ethnic environment through pedagogical, and artistic-creative activities.

Key words: *ethnic education, ethnic educational environment of educational establishment, personality of the future teacher of music, Ukrainian music folklore.*

Дата надходження статті: «30» січня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «25» лютого 2015 р.

УДК 373.3.001.53(477)«1975/1982»(045)

ТЕТЯНА ГАВРИЛЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
(м.Київ)*

**Експериментальні дослідження українських учених у галузі початкової освіти: класи
вирівнювання (1975–1982 рр.)**

У статті розкрито організаційно-процесуальні та результативні аспекти експериментального дослідження у галузі початкової освіти, здійснюване українськими вченими в 1975–1982 рр., метою якого стала перевірка доцільності й ефективності функціонування класів вирівнювання як форми подолання шкільної неуспішності молодших школярів. Зауважено, що важливу роль у проектуванні, організації та проведенні цього дослідження відіграли наукові співробітники науково-дослідних інститутів педагогіки та психології УРСР (М.В.Богданович, Ю.З.Гільбух, А.П.Коваль, Г.Ф.Кумаріна, Н.Ф.Скрипченко та ін.). З'ясовано, що подолати відставання у знаннях і розвитку учнів дозволяли особливі організаційні та психолого-педагогічні умови, а саме: зменшення наповнюваності класів, функціонування при класах груп подовженого дня, уповільнений темп навчання, адаптація структури уроку до пізнавальних можливостей учнів, відсутність додаткових занять, оцінювання лише досягнень школярів, залучення до викладання висококваліфікованих, спеціально підготовлених учителів, культивування спокійної доброзичливої атмосфери тощо. Установлено, що важливим фактором ефективної роботи класів вирівнювання був відносно однорідний склад учнів. Виявлено, що результати тривалого експериментального дослідження засвідчили високу ефективність нової форми навчання у